

Duchoňová Diana – Duchoň Michal. Zločin v meste. Kriminalita a každodennosť v ranonovovekom Pezinku. Bratislava: Pro Historia – Historický ústav SAV, 2014, 197 s.

S dejinami trestného práva sa pri záujme o právnu históriu laická obec identifikuje asi najčastejšie. Okrem toho sa dejiny trestného zákonodarstva a najmä hmotnoprávnej stránky trestnosti ľudského konania alebo kriminálneho správania či spôsobu života stávajú aj časťou témou záverečných prác študentov právnických fakúlt. K ich právnemu základu si zase predovšetkým laici radi priradujú kriminalistickú prax a jej vskutku podnetné vyšetrovacie metódy. Trestné právo a jeho realizácia a aplikácia v praxi, teda výkon verejnou autoritou realizovanej ľudskej spravodlivosti a trestania, je preto iste tematicky veľmi lukratívny vedný odbor a vlastný praktický spoločenský dosah sa preukazuje v súčasnej narastajúcej trestnej činnosti vo všetkých oblastiach života. Dejiny nám preto poukazujú na exemplárne ľudské zlyhanie a porušovanie práva a dokazujú tak cestou sofistikovanejšej trestnej činnosti nepoučiteľnosť človeka vlastnými dejinami. Odhaľovať páchatelov a pokiaľ možno aj účinne ich trestať, je a bolo účelom trestania v premenách času a vekov a každý, kto sa podujme na toto historické odkrývanie zašlej, odvrátenej stránky ľudskej osobnosti a osudu, sa musí potýkať s nepreberným množstvom prameňov, respektíve tu je náležitá aj historická komparácia s inými spoločnosťami a komunitami. Zároveň však treba poukázať aj na procesnú stránku, respektíve osobitosti trestného procesu v minulosti, ktorý sa v mnohom od toho súčasného diferencoval.

Čo sa týka výskumu chápania, definovania, odhaľovania, vyšetrovania trestnej činnosti a výkonu trestajúcej, penalizujúcej spravodlivosti/justície v slovenskej vedeckej spisbe, je nutné priznať si, že je skutočne chabý; predovšetkým kvantitatívne nedostatočný a napriek jeho obsahovej lukratívnosti, najmä v stredovekých a novovekých dejinách, stav bádania dokazuje jeho doterajšie, takmer letmé uchopenie. Chýbajú nielen relevantné čiastkové štúdiá, syntézy, nepracuje sa na žiadnej zaujímavej trestnoprávnej edícii (naposledy nás zaujala práca edície návrhov trestných zákonníkov od *E. Balogha* s názvom *Die ungarische Strafrechtskodifikation im 19. Jahrhundert*), slabo prebádaná je oblasť právnej archeológie. Nielen na poli právnej histórie, ale aj jej všeobecného zamerania rezonujú a vo všeobecnom vedomí *de facto* existujú len populárno-vedecké diela typu *Beda odsúdeným* od *J. Holáka*, čo je, tak povediac na dnešnú dobu trestuhodne málo. Nebudeme však enumerovať a komentovať negatívny stav bádania na Slovensku, jeho autorskú a vedeckú poddimenzovanosť, veď napokon je na nás historikoch, aby sme túto neblahú skutočnosť postupne naprávali. Na tomto mieste iba poukážeme na nám a napokon aj iným dobre známy fakt atrofovania a stagnácie právnohistorického aj všeobecno-historického výskumu v oblasti trestného práva, jeho vedy a praxe, pri ktorom sa nemožno už vyhovárať na ideologické mantinely spred roka 1989, nestačí si vystačiť z prácami maďarských historikov či našich ďalších susedov. Skúsme teda podporovať originárne archívne bádanie, skúmajme diela starých „majstrov“, t. j. prvé vedecké, prípadne, takpovediac protovedecké práce v odbore trestného práva, reflektujeme aj staršie a novšie archeologické výskumy a historicko-právne ich kontextualizujeme.

Základy nášho moderného trestného práva sú iste silne a ideologicko-teologicky späté s vývojom západoeurópskej, obzvlášť nemeckej vedy trestného práva v jej prvej etape modernizácie práva v priebehu 18. a 19. storočia. V trestnoprávnom odvetví stáby dôležitej súčasti práva ako spoločenského regulatívu sa následne javí ako určujúce obdobie spoločných dejín s českými krajinami po roku 1918 a uvedený výsek trestnoprávných dejín má bezprostredného pokračovateľa v súčasnom právnom poriadku a jeho pododvetviach, tak trestného práva hmotného, ako aj procesného, prípadne v nadväznosti na ďalšie právne odvetvia.

Takéto alebo značne synonymické je historické východisko a charakter trestného práva dnes, respektíve v nedávnej minulosti bol, a *vice versa* totožný alebo veľmi podobný je stav historického bádania v starších dejinách. V predloženej recenzovanej práci sa autori podujali vyplniť uvedenú veľkú medzeru v dejinách trestného práva. Už z názvu diela možno anticipovať dve nosné línie, a to na jednej strane historicko-právny vývoj jedného z najvýznamnejších malokarpatských, vinárskych miest a slobodného kráľovského mesta – Pezinka, na strane druhej zločin, ako akúsi synekdochu či metonymické východisko, zahŕňajúce a zosobňujúce v sebe viaceré relevantné aspekty trestného práva v novovekom Uhorsku, prípadne v novovekom mestskom práve. Totiž, napriek striktnej partikularite domáceho právneho systému je odvetvie trestného práva typickou oblasťou, v ktorej sa spredmetnili spoločné znaky, ciele aj realizácia trestnoprávnej praxe aj teórie, ktoré ale zároveň vykazovalo teritoriálne odlišnosti vo veľmi široko, nekoncepcne realizovanej trestnoprávnej kazuistike. Predložené dielo minucióznym spôsobom spracúva regionálnu trestnú prax, ale s otvoreným záujmom o istý, ucelený a všeobecný pohľad na problematiku trestného práva, vyšetrovania i trestania kriminality. Uvedené mesto sa sledovalo ako individuálny model štúdiom zápisov trestnej mestskej knihy (*Liber criminalium rerum*), založenej a vedenej od povýšenia mesta na slobodné kráľovské mesto (1647), a spracovanej vo zvolenom období 17. a začiatku 18. storočia. Hlavný predmet výskumu oboch autorov, ktorí pochádzajú z mladej generácie historikov – novovekárov, však bol z pohľadu archívneho záberu postavený širší, keďže pre absenciu zápisníckej mestskej rady ako prvostupňového trestného tribunálu sa museli podujat' na náročnú heuristiku a čo je v uvedenom kontexte slovenského počiatočného výskumu chvályhodné, aj na komparatívne poukazy a analógie s okolitými či zahraničnými mestami.

Predkladaná monografia je členená do troch systematických kapitol. Rozsah práce dosiahol približne 190 normostrán. Prvá obsahuje dôkladnú analýzu historických skutočností súvisiacich s turbulentným vývojom mesta Pezinok a venuje sa procesu a ťažkostiam spojeným s jeho privilegizáciou do stavu slobodných kráľovských miest v roku 1647. V diele sa tiež objavuje problematika náboženských konfliktov (protihabsburské povstania a následná rekatolizácia) v 17. storočí, ktoré mali silný vplyv na vzťah mesta a cirkvi, i na zmeny v členstve a štruktúre mestských orgánov. Autori venovali pozornosť aj vplyvom vnútorných i zahraničných faktorov (vojenské ťaženia, morové epidémie), sociálnej a ekonomickej realite malokarpatských miest. V kontexte prebiehajúcich stavovských povstaní a tureckého nebezpečia ide o veľmi dynamické a geopoliticky vratké a revolučné obdobie, a preto kniha nepriamo poukazuje aj na odraz veľkých dejín na malé. Úvodná kapitola reflektuje tiež spoločenskú stratifikáciu mesta v jednotlivých kategóriách obyvateľstva, od vážených senátorov mesta a mestskej šľachty, jednotlivých remeselníkov a vinohradníkov a ich ženskú časť príbuzenstva až po služobníctvo a pauperizovanú chudobu či marginalizované skupiny obyvateľstva (Židia, žobráci a tuláci).

Po prvej úvodnej, a viac všeobecno-historickej kapitole, nasledujú dve, pre právne dejiny zásadné kapitoly pokrývajúce odvetvie trestného práva hmotného, vrátane procesu. Druhá kapitola sa totiž venuje súdnej právomoci mesta ako prvostupňového súdneho orgánu s právom meča. Samostatné mestské súdnictvo bolo významnou výsadou mesta, jeho základné privilégium, vďaka čomu boli obyvatelia miest vyňatí spod právomoci šľachtického súdnicstva sedrie. Pezinok sa po roku 1647 usiloval aj o zaradenie do zväzku buď tavernických alebo personálskych miest, čo sa mu v tom druhom prípade o niekoľko rokov aj podarilo, ergo patrilo pod odvolací súd personála, čím sa zvyšovala právna istota výkonu jeho jurisdikcie. Zdarne na neprávnikov si autori povšimli stav právnej úpravy v oblasti trestného práva, ktorá je typicky pre staršie právne obdobia fragmentovaná do rôznych druhov prameňov, medzi ktorými dominuje z písaného práva nemecký trestný zákonník *Ferdinanda II.* (*Ferdinande*)

a *Kollonichov* preklad *Ferdinandeyso* skráteným názvom *Praxis Criminalis* z roku 1687. Spolu s *Opus Tripartitum* (1514) sa chápu ako základné právne normy, no k nim sa musí priradiť partikulárne platný korpus mestského obyčajového práva a štatútov (v našom prípade Pezinka), na ktorých stavia právo mešťanov každého uhorského mesta, a preto základ trestnej súdnej praxe vychádza práve z nich. Na druhej strane uvedené právne zbierky a analogická súdna prax väčších miest, ako bola Bratislava alebo Trnava, sa pre skúmané mesto mohla a iste aj stala inšpiratívna po hmotnoprávnej aj procesnoprávnej stránke výkonu trestného súdництва a jeho exekúcie. Autori si všímali v druhej kapitole na podklade študovaných archiválií celý trestnoprávny proces a osobitne výkon útrpného práva, čo (najmä pre laikov) vnáša do historického poznania viaceré zaujímavé detaily. Vychádzajúc z príslušných právnych noriem a opierajúc sa o bohatý archívny výskum súdnych rozsudkov predkladajú ucelený a objektívny obraz o jednotlivých štádiách, do 18. storočia neformalizovaného trestného konania (prípravná fáza, vyšetrovanie, konanie pred súdom a opravné prostriedky). Práca poukázala aj na postavenie a činnosť mestského kapitána či kata, ktorého si Pezinok musel vyžiadať z blízkej Bratislavy. Autori opisali tiež význam a lokalizáciu mestskej šibenice a praniera ako miest exekúcie rozsudkov, ktoré sú častým výskumným objektom právnej archeológie. Správne a inovatívne poukázali na rozširovanie väznic ako samostatného druhu trestu a jeho výkon, keďže odňatie slobody ako trest pre stredovek a ranný novovek nepatrí medzi obvyklé druhy trestov, ale len ako spôsob výkonu procesného inštitútu väzby. Jeho nevelký význam vyplýval zo skutočnosti, že nenaplnil potreby vtedajšieho súdництва, ktoré preferovalo najmä verejné, ritualizované, či difamujúce metódy trestania s preferovaným odstrašujúcim aj odplatným účinkom, spôsobujúce často aj intenzívne fyzické utrpenie. Správne si autori povšimli tiež väzobné dôvody, zhodné s dnešným právnym stavom kolúznej, útekovvej alebo preventívnej väzby.

Tretiu kapitolu považujeme za jadro práce, v ktorej sa autori venujú trestnej činnosti mešťanov. Je štruktúrovaná podľa jednotlivých druhov trestných činov, typických pre dané prostredie a dobu. Identifikovali také trestné činy ako násilné činy zabitia, vraždy a infanticídia – vraždy novonarodeného dieťaťa matkou, ich kvalifikované skutkové podstaty, vrátane právne aj kánonicky zavrhovanej samovraždy. Nasleduje skupina majetkových trestných činov krádeží (kostolné krádeže – svätokrádeže, domáce krádeže sluhov a služok, či profesionálne jarmočné zlodejstvo) a lúpeží, pričom lúpeže sa často viazali na rozšírené lúpežníctvo a zbojníctvo, podpaľačstvo. V neposlednom rade analyzujú i skupinu zločinnosti so sexuálnym motívom a mravnostné delikty (dnes netrestané delikty smilstva a cudzoložstva či bigamie). Výklad sa ďalej venuje verejnosti dobre známym a populárnym bosoráckym procesom, ktoré u nás však nedosiahli taký význam a hystériu ako v západnej Európe (mágia, čarodejníctvo, bohorúhačstvo). Záverečnú podkapitolu predstavujú v dnešnom ponímaní priestupky nactiutľhania a ohovárania.

Čo je osobitne pozitívne hodnotené, spracovaná matéria v západoslovenskom jazykovom prostredí mesta Pezinok zdokumentovala na podklade spracovanej mestskej knihy vzácnu slovenskú terminológiu, respektíve slovenské regionálne právne termíny, a čo je obzvlášť akceptovateľné pre ďalší výskum, v diele sú početné citácie zo skúmaného slovacikálneho materiálu.

Všeobecná charakteristika diela v právnohistorickom chápaní vykazuje jednoznačne populárno-vedeckú úroveň, ktorej vedeckú úroveň zvyšuje priamo extenzívny, originálny archívny výskum. Zrejme autorský zámer priblížiť prvotným a štylisticky jednoduchým spôsobom rozmanitosť a šírku trestnej činnosti a výkonu trestnej jurisdikcie mesta Pezinok znamenal, že autori rezignovali z istého odborného či vedeckého zovšeobecnenia. Syntetizujúci pohľad aspoň v závere práce preto sčasti absentuje, je tu vnímateľná snaha autorov najmä o podanie trestnoprávnej každodennosti mešťanov.

Pre pedagógov histórie práva na území Slovenska, ale i v zahraničí, môže publikácia tiež poslúžiť ako výborný sekundárny prameň pre výučbu seminárov novovekých dejín aj dejín práva. V celku detailné spracovanie vybraných trestných činov a ich trestania v danej publikácii by totiž mohlo pre našu čitateľskú obec tvoriť inšpiračný zdroj vlastného premýšľania o dejinách domáceho práva, spoločenskom kontexte danej novovekej doby. Záber jej širšieho použitia sa teda len otvára. Osobitný je autorský vklad do dejín každodennosti, i keď len tej proskribovanej a verejnosťou/vrchnosťou, respektíve mestskými orgánmi represívne potláčanej a morálnej odsúdenej.

Štruktúra diela má systematický a logický charakter a z jeho obsahu badať dobrú základnú orientáciu autorov v oblasti trestného práva, čo spolu s dôkladným štúdiom objemného archívneho materiálu dovoľuje naše pozitívne hodnotenie uvedenej, obsahovo bohatej knižnej publikácie, vyplňajúcej viaceré existujúce medzery dejín trestného práva na Slovensku. Autori vychádzajú mimo originárnych archívnych prameňov tiež z bohatej zahraničnej a cudzojazyčnej literatúry krajín strednej Európy (maďarské, rakúske, nemecké zdroje). Možno preto len privítať túto náročnú autorskú prácu, ktorá otvára množstvo zaujímavých, a do vzniku diela, nepreskúmaných prípadov novovekej histórie. Nech teda daná publikácia nájde uplatnenie na trhu myšlienok, o čom už na základe prečítaného vôbec nepochybujeme.

Adriana Švecová*

Eva Repková**

---

* Doc. JUDr. PhDr. Adriana Švecová, PhD. Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. E-mail: asvecova@truni.sk.

** Mgr. Eva Repková, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. E-mail: eva.repkoval9@gmail.com.